

Нотариус Камен Каменов:

Ролята на нотариуса при съставянето и обявяването на завещанието

Завещанието е един традиционен способ за разпореждане с имуществото по нашето право и както има наследяване по закон, което е според квотите, които получават наследниците, така и със завещание човек може да разпредели и да реши кой от наследниците по закон, или тези, които са извън наследниците по закон, да получи от неговото имущество. Всяко лице, което е навършило 18 години, може да се разпорежи със своето имущество изцяло, като

особеното е, че в закона е записано, че то не може да направи по-голямо разпореждане от това, което има в своята разполагаема част, т.е. някои от наследниците по закон, каквито са съпрузите, децата и родителите, имат така наречената запазена част от наследството.

Това дава основания в определен срок от време - пет години от откриване на наследството, да се атакува завещанието в тази част. Всичко друго, което обаче човек реши да направи с цялото си имущество, може да го направи спокойно, тъй като това право го дава законът. Както с цялото движимо и недвижимо имущество, човек може да се разпорежи и с конкретен имот, което по нашето право се нарича завет. Заветът е разпореждане с идеална част или с конкретно имущество, което може да бъде разпределено по желание на

завещателя на дадения имот на така наречен заветник или наследник по завещание.

Завещанието е едностранен акт, който съдържа волеизявлението само на една страна - завещателя. То произвежда действие след смъртта на завещателя и несъмнено трябва да изразява последната негова воля. Поради това до момента на смъртта си завещателят по всяко време може да отмени направеното волеизявление.

Законът за наследството не допуска извършването на така наречените съвместни завещания - съгласно чл. 15 от Закона за наследството две или повече лица не могат да завещават с един и същ акт нито в полза едно на друго, нито в полза на трети лица. В противен случай би се ограничила свободата на разпореждане за след смъртта.

Формата на завещанието в нашето право е - нотариално завещание, което може да се направи пред нотариус и двама свидетели, и саморъчно завещание. Нотариалното завещание, или така нареченото публично завещание, се представя в 3-дневен срок от извършването от нотариуса в Службата по вписванията и по този начин за него знаят всички трети лица, когато направят справка. То се прави

във формата на нотариален акт с документи, които са необходими и за една сделка, и има двама свидетели, които засвидетелстват волята на завещателя. Нотариалното завещание се извършва от нотариуса, той го оформя във формата на нотариален акт в присъствието на двама свидетели. Съгласно разпоредбата на чл. 570, ал. 2 от ГПК завещанията могат да се извършват от всеки нотариус без оглед на връзката между района на неговото действие и нотариалното удостоверяване. Другото също много разпространено завещание това е тайното завещание, така нареченото саморъчно завещание, което е написано собственоръчно от човек обикновено на лист хартия, като е важно най-горе да бъде поставена датата. Също е важно волята на човека да е записана ясно и кратко с оглед на това дали се разпорежда с цялото имущество, движимо и недвижимо, или става въпрос за т.нар., както споменах, завет с конкретно имущество. Саморъчното завещание трябва да е подписано най-отдолу след завещателните разпореждания. Саморъчното завещание има равна сила с нотариалното завещание. Особеното за саморъчното завещание е, че то може да се пази при нотариус, може да се пази и от всяко едно заинтересовано лице и след откриването на наследството се обявява при нотариус, като се изискват един определен набор от документи и от 2001 година се вписва в службата по вписванията. Отново трябва да споменем за запазената и разполагаемата част - разполагаемата е тази част от имуществото на човек, с която той може да се разпорежи, без да накърнява така наречената запазена част на съпруга, на родителите и на децата. От момента на смъртта се смята

каква точно е наследствената маса, прави се обединяване на всички имущества към момента на смъртта и тогава се изчислява евентуално каква е запазената и разполагаемата част.

В закона за наследството има процедура по възстановяване на запазената част, т.е. ако със завещателните разпореждания е накърнена разполагаема част и съответно запазената част на другите наследници по закон, те могат да предявят иск, с който да намалят завещателните разпореждания най-напред и след това даренията, така че да могат да се удовлетворят претенциите им.

Приемането на наследството по опис е материална предпоставка за реализиране правото да се иска възстановяване на запазена част от наследството спрямо заветник или надарен, който не е призован към наследяване - Тълкувателно решение № 3 от 19.12.2013 г. на ВКС по т. д. № 3/2013 г., ОСГК.

Хубаво е във всеки конкретен случай да се направи консултация с нотариус с оглед на това да се предвиди как да се състави завещанието, дали да бъде в конкретен случай тайно или публично и след това да може да се предвиди какво да се включи в завещанието и съответно да могат да се предвидят евентуално и по-малко възможности за оспорване на това завещание. Има например случаи, когато възрастни хора предпочитат да се подсигурят и да легитимират своята способност с едно медицинско освидетелстване от психиатър с оглед на тяхната дееспособност. Може би е интересно да се каже и **как се отменя завещанието.** Завещанието се отменя с всяко едно разпореждане със собствеността - с продажба например на

имущество, с което преди това е направено завещание или с ново завещание или с акт за отмяна на завещание, което е също процедура в нотариална форма. Особеното на завещанието е, че то е гъвкаво и както често консултираме възрастните хора, то може да бъде променено, докато човек е жив и дееспособен. Тук може би е голямата разлика между прехвърлянето с нотариален акт и няколкото форми, които има - продажба, замяна, договор за издръжка и гледане, дарение и завещанието, т.е. при завещанието се прехвърля собствеността към наследника след откриването на наследството, докато при прехвърлянето с нотариален акт това става още приживе към момента на извършване на нотариалния акт в необходимата форма.

Също така хубаво е да се кажат няколко думи и за недействителността на завещанието. **Завещателното разпореждане е нищожно**, когато е направено в полза на лице, което няма право да получи завещанието. Когато не е спазена формата, която споменахме при съставянето на нотариалното завещание и на саморъчното завещание, когато завещателното разпореждане или изразеният в завещанието мотив, поради който единствено е било направено разпореждането, са против закона на общественения ред, на добрите нрави, също важи и когато условието и тежестта са невъзможни.

Завещанието е акт, с който едно лице се разпорежда безвъзмездно за след смъртта си с цялото си или част от своето имущество в полза на друго определено от него лице. Завещанието, обременяващо с материални разходи и грижи, противоречи на безвъзмездния характер на завещанието. В този смисъл

е и постановеното от Решение № 156 от 15.03.1995 г. по гр.д. № 916/1994 г. I г.о. на ВКС, че саморъчно завещание, което съдържа разпореждания, с които се вменява задължението за осигуряване на гледане и издръжка на завещателя от страна на лицето, в чиято полза е направено или чрез трети лица, е нищожно. Със завещанието може да се възложи тежест, която трябва да се изпълни след смъртта на завещателя, не и приживе.

Доста са и въпросите, които са свързани и с **унищожаемостта на завещанието**, когато е направено от лице, което по време на съставянето му не е било способно да го завещава и когато е направено поради грешка, насилие или измама. Грешка в мотива е причина за унищожение на завещателното разпореждане. Когато мотивът е изразен в самото завещание и единствено поради него е направено разпореждането. Искът за унищожаване на завещанието може да се погасява с изтичането на 3 години от деня, в който ищецът е узнал за причината на унищожаемостта и във всички случаи с изтичането на 10 години от откриването на наследството.

С решение № 4 на Конституционния съд от 27.02.1996 г. по к.д. № 32/1995 г. разпоредбата на чл. 90 а от Закона за наследството е обявена за противоконституционна в частта, в която е предвидено, че завещание, съставено след включване в трудово-кооперативни земеделски стопанства или други образувани въз основа на тях селскостопански организации на имоти на кооператори, собствеността върху които се възстановява по чл. 10 ал. 1 от ЗСПЗЗ, няма действия за тези имоти.

Според Тълкувателно решение № 1 от 19.05.2004 г. на ВКС по гр. д. № 1/2004 г., ОСГК, частните завещателни

разпореждания (чл. 16, ал. 2 от ЗН) на земеделски земи, собствеността на които се възстановява по ЗСПЗЗ, не се обхващат от приложното поле на чл. 90а от ЗН.

Универсалните завещателни разпореждания (чл. 16, ал. 1 от ЗН) имат действие и следва да се зачетат по отношение на земеделските земи, собствеността на които се възстановява по ЗСПЗЗ, дори и съставени, след като тези земи са включени в ТКЗС или други, образувани въз основа на тях селскостопански организации, и наследството на завещателя е открито преди обявяване на противоконституционността на нормата на чл. 90а от ЗН (обн., ДВ, бр. 21 от 1996 г.) в хипотезите на висящ съдебен спор към датата на обявяване на противоконституционността на нормата на чл. 90а от ЗН, т. е. към дата 16.03.1996 г.

Регистър на завещанията

През 2007 г. в резултат на активната работа на Нотариалната камара на Република България ние се включихме към една система на завещанията, към която все повече развити европейски държави се включват - ARERT (Асоциация на Европейската мрежа на Регистрите на завещанията). Тя касае завещанията с трансграничен елемент, завещанията, които са правени в друга държава, за които трябва да има информация на едно място, като база извън страната, в която лицето живее. И това е смисълът на ARERT. Успяхме да включим в Закона за нотариусите и нотариалната дейност информационна система, която се опитваме да развием и обогатим като едно от нещата, което се регистрира там

и което се обявява са завещанията. След това на базата на тази изградена информационна система ние успяхме да се включим и да заработим в тази международна система ARERT. В нашата информационна система Единство са регистрирани всички завещания от 1998 г. насам. И вече впоследствие на нашето включване в ARERT по този начин, когато има завещание с международен елемент, може да се направи справка от френски, от руски нотариус, ние можем да направим справка при тях - когато имаме информация, че завещанието е оставено в тези държави членове на ARERT. Както и по Европейската нотариална мрежа (ENN), преди няколко години беше изградена и Програма „Европа - завещания“ - портал за наследяването, в който са разгледани подробно въпросите със завещанията и наследяването през правото на тези 27 държави, които са членове на ЕС, и там всеки един в сайта на камарата може да го открие или чрез справка при нотариус на съответния език, а ние нотариусите можем да правим тези справки и консултации за различните режими на наследяване във всички държави членки на Европейския съюз на български език. По Базелската конвенция от 1972 г. условието, за да бъде дадена информация от регистъра на завещанията, е да се представи смъртният акт на завещателя, да бъде попълнен специален формуляр и да бъде изпратена квитанцията за платената такса.

Към настоящия момент в ARERT членуват нотариати и организации, управляващи национални регистри на 19 държави - Австрия, Белгия, България, Хърватска, Испания, Франция, Унгария, Италия, Латвия, Люксембург, Нидерландия, Полша, Румъния, Санкт

Петербург, Словения и Швейцария и от 01.01.2015 г. Германия и Гърция. Има две държави партньори - Естония и Литва.

ARERT работи по няколко проекта, всеки от които е съфинансиран от Европейската комисия. Изграждането на международна система за връзка между регистрите на завещания изискваше да бъдат преодолени редица пречки, преди регистрите да бъдат ефективно свързани. Затова ARERT първоначално инициира проекта „Европа - завещания“ („Europe Wills“). В рамките на този проект бе изготвено описание на начините за регистриране на завещания и системите за търсене на завещания в 27-те страни-членки от ЕС. Резултатите бяха обобщени с цел да се обясни на гражданите на съответния език как те биха могли да регистрират и търсят завещания във всяка една държава-членка. Резултатите от проекта „Европа - завещания“ и практическата информация са достъпни на електронен адрес www.arert.eu. След завършването на проекта „Европа - завещания“ през 2010 г. ARERT стартира следващия проект „Взаимно свързване на Европейските регистри на завещанията“ („Interconnecting European Registers of Wills“). В резултат на този проект се постави началото и се изгради връзката между част от регистрите на завещания в ЕС с намерението тя да се разширява непрекъснато с цел последната воля на завещателите да бъде уважена, независимо къде в Европа техните завещания са били регистрирани.

Наличието на вътрешен регистър на завещанията направи възможно Българският нотариат да се включи ефективно в създадената система, като считано от 16.10.2012 г. всеки български нотариус може да прави справки по

електронен път за съществуването на завещание от починало лице, депозирано за съхранение или обявено в която и да е чужда страна, чийто регистър е включен в мрежата.

По силата на двустранно подписано споразумение от 12.01.2013 г. между Нотариалната камара на Република България и ARERT е регламентиран подробно редът за достъп и финансовите условия, при които Нотариалната камара получава достъп и може да ползва системата „RERT light“ за търсене и намиране на завещания в рамките на Европейската мрежа на регистрите на завещания, както и да отговаря на запитвания за вписани в регистъра „Единство“ завещания.

С втория проект на ARERT „Interconnecting European Registers of Wills“ завещанията, отразени в чужд регистър, станаха по-лесно откриваеми. След като местоположението на завещанието бъде открито, нотариусът следва да установи съдържанието на завещанието. Всяка държава-членка има свои правила и процедури по обявяване и съобщаване съдържанието на завещанията. Именно за установяване и изследване на тези процедури и тяхната правна рамка, с което да бъде улеснен обменът на информация относно завещанията между държавите-членки, ARERT инициира своя проект „Трансгранични завещания“ („Cross-border Wills“). Целта на проекта, който стартира през 2012 г., е да бъдат оповестени националните практики чрез тяхното систематизиране и да се даде сравнително описание на законодателството, правните изисквания и фактическите стъпки, които следва да извърши всяко заинтересовано лице в процеса по уреждане на наследството, когато

завещанието е открито в друга държава-членка на Европейския съюз.

Около 50 хиляди завещания са регистрирани в информационната система на Нотариалната камара за близо 17 години, като в тази цифра са включени всички завещания: нотариалните и депозираните за съхранение при нотариус саморъчни завещания, както и обявените и вписани саморъчни завещания и актовете за оттегляне на саморъчни завещания, както и върнатите такива, тъй като в информационната система „Единство“ ние трябва да регистрираме всеки един от тези актове и го правим. Предполагам, че броят на завещанията

ще расте като една гъвкава форма за разпореждане с имуществото.

Според мен не е спирало да се използва завещанието, то е традиционен такъв способ на българското право за разпореждане с имущество. Както говорихме - гъвкав и удобен акт, който може да се промени по всяко време, може да се използват двете форми на нотариалното и саморъчното завещание. Все повече хора използват завещанието като удобна форма на разпореждане и ползват нотариуса като добросъвестен съветник, преди да направят и да решат каква да бъде формата на завещанието.

Материалът е публикуван в сп. „Собственост и право“